

het scheepvaart
national maritime
museum

water verbindt werelden

collectieplan 2021-2024

Het Scheepvaartmuseum

27 november 2020

inleiding

Het Scheepvaartmuseum is een toonaangevend museum over de Nederlandse maritieme geschiedenis en cultuur. Bijna ieder aspect van de Nederlandse scheepvaartgeschiedenis vanaf de zestiende tot en met de eenentwintigste eeuw is in de uitgebreide collectie van momenteel zo'n 350.000 objecten vertegenwoordigd. De collectie van Het Scheepvaartmuseum is daardoor een uitermate belangrijke bron van kennis en inspiratie voor het duiden van het maritieme verleden van Nederland. Objecten maken dit verleden tastbaar en de verhalen erover inleefbaar en vormen zo de basis voor conservatoren en onderzoekers om vragen te stellen over het maritieme verleden, het heden en de toekomst en de antwoorden op die vragen te zoeken.

Het Scheepvaartmuseum heeft sinds de jaren negentig meerdere collectieplannen opgesteld. Deze dateren uit 1991, 2002, 2009 en 2017. Dit beleidsplan vervangt de vorige plannen niet, maar bouwt daarop voort. Op deze wijze wordt de continuïteit in de vorming en het beheer van de collectie op de lange termijn gegarandeerd.

De collectieplannen van Het Scheepvaartmuseum sluiten steeds zoveel mogelijk aan op het actuele landelijke (museale) beleid en op ontwikkelingen en trends op het gebied van collectiebeheer en digitalisering. Dit blijkt ook uit de verschuiving in de thematiek van de vier eerdere collectieplannen.

- *Conserveringsnota (1990) en Verzamelnota (1991)*: Dit waren de eerste

echte beleidsnota's van het museum over verzamelen en collectiebeheer. Het collectiebeheer in Nederlandse musea stond in jaren negentig van de vorige eeuw in het teken van projecten in het kader van het Delta-plan Cultuurbehoud. Het collectiebeheer was gericht op het inlopen van achterstanden in behoud en beheer.

- *Collectieplan (2002)*: In dit plan stond de Collectie Nederland-gedachte meer centraal en werd het verzamelen gezien in context van de andere maritieme collecties in Nederland.
- *Collectiestrategie (2009)*: Dit beleidsplan werd geschreven in de tijd van het grote museale vernieuwingsproject 'Overstag'. In de projecten was veel aandacht voor vernieuwing van het collectiebeheer. De Collectiestrategie was in museaal Nederland vernieuwend omdat deze de ontwikkeling van de collectie meer integraal benaderde. Uitgangspunt werd de samenhang tussen collectievorming en onderzoek, maar ook de synergie tussen het collectiebeleid en de publieksprogramma's.

- *Collectieplan (2017)*: Dit beleidsplan bouwde voort op de Collectiestrategie uit 2009. Onder het motto ‘Kennis en collecties delen’ werd vooral ingezet op het belang van uitwisseling van kennis en informatie met publieks-groepen, vooral op digitaal vlak, en op de rol van het museum bij het duiden van de Nederlandse identiteit.

In dit voorliggende Collectieplan worden de ambities beschreven waaraan in het collectiebeleid van het museum voor de periode 2021-2024 prioriteit wordt gegeven. Het biedt daarmee een overzicht aan welke specifieke onderwerpen Het Scheepvaartmuseum de komende vier jaren extra aandacht wil besteden en dient als het toetsingskader voor inhoudelijke en operationele keuzes.

de collectie in hoofdlijnen

ontstaansgeschiedenis

De collectie is sinds de oprichting van de Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum in 1916 gestaag opgebouwd door opeenvolgende generaties directeuren en conservatoren. Zij werkten allen vanuit hun eigen invalshoek en vanuit interesses die meestal in relatie stonden met de tijdgeest. Zo stond voor de Tweede Wereldoorlog vooral de geschiedenis van de zeilvaart centraal. Daarbij lag het zwaartepunt aanvankelijk vooral op de zeventiende eeuw en in het bijzonder de schepen, technieken en personen die betrokken waren bij de vroege reizen naar Azië en de oorlogen tegen Engeland. Rond 1970 maakte het museum een inhaalslag en werd voor het eerst actief verzameld op bijvoorbeeld de koopvaardij in het tijdperk van de stoomvaart, de visserij, de scheepsbouw van de twintigste eeuw, de binnenvaart en watersport. Ook werd de aandacht verlegd van historische personen naar de 'gewone' zeeman, binnenschipper, scheepstimmerman of zeezeiler. Sinds de jaren zeventig is het verzamelbeleid nadrukkelijker ten dienste van de publiekspresentaties komen te staan.

locatie

Vijf jaar na de oprichting van de Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum kreeg de collectie een 'tijdelijk onderkomen' in een pand op de hoek van de Cornelis Schuytstraat en De Lairessestraat (later gebruikt door veilinghuis Christie's) in Amsterdam-Zuid. Hier-

mee was de wens van de Vereniging om een nationaal museum op te richten gewijd aan het scheepvaartverleden van Nederland een feit. In het gebouw aan de Cornelis Schuytstraat werd de collectie tussen 1921 en 1975 gepresenteerd en bewaard.

In 1975 brak een nieuwe periode aan. Een nieuwe locatie werd betrokken; 's Lands Zeemagazijn aan het Kattenburgerplein middenin het historische havenkwartier van Amsterdam. Het markante vierkante gebouw uit 1656 werd ontworpen door Daniël Stalpaert en diende als de opslagruimte voor de nieuwe scheepstimmerwerven van de Admiraliteit van Amsterdam. Tot 1973 maakte de Koninklijke Marine gebruik van het historische pand als onderdeel van het Marine Etablissement Amsterdam. Gelegen aan de historische haven van Amsterdam, tegenwoordig het Oosterdok, is het rijksmonument 's Lands Zeemagazijn een passende plek om de collectie te presenteren.

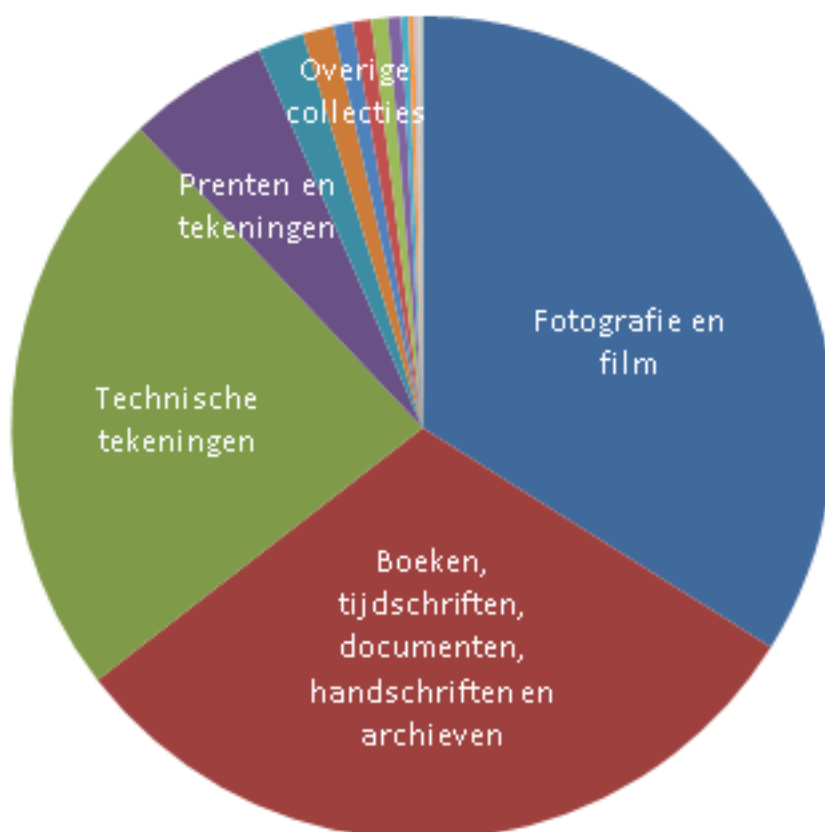
Met de verwezenlijking van een speciaal depotgebouw, het Behouden Huis, dat in 2002 in gebruik werd genomen op het Marineterrein, wordt de collectie op een duurzame en volgens de huidige museale eisen opgeslagen. Naast het Behouden Huis beschikt Het Scheepvaartmuseum sinds 1994 over een tweede depotlocatie in Hoogwoud, die wordt gedeeld met het Zuiderzeemuseum.

omvang

Het Scheepvaartmuseum telt ca. 350.000 objecten. Het aantal objectrecords in het collectieregistratiesysteem bedraagt momenteel 243.976 records (stand medio 2020): objecten in de collectie (178.451), de bibliotheekcollectie (65.356) en objecten van derden (169). Het verschil tussen de aantallen objecten en records bestaat omdat groepen van objecten of boekenseries zijn geregistreerd onder één inventarisnummer en dat objecten uit meerdere, apart geregistreerde onderdelen bestaan: het daadwerkelijke aantal fysieke objecten ligt daardoor hoger. Doordat de maritieme geschiedenis veel verschillende aspecten kent is de collectie breed georiënteerd en onderverdeeld in verschillende deelcollecties (naar omvang van het aantal records):

- Fotografie en film (85.991)
- Boeken, tijdschriften, documenten, handschriften en archieven (77.512)¹
- Technische tekeningen (59.327)
- Prenten en tekeningen (9455)
- Cartografie (4571)
- Gereedschappen en gebruiksvoorwerpen (3090)
- Scheeps- en schaalmodellen (1923)
- Munten en penningen (1862)
- Vlaggen en textiel (1632)
- Nautische instrumenten (1294)
- Schilderijen (677)
- Archeologie (588)
- Wapens (279)
- Scheepsonderdelen (232)
- Kunstnijverheid (213)
- Vaartuigen (80)

¹ Waarvan 28.927 in de museale bibliotheekcollectie, 47.904 in de hedendaagse collectie en 631 tijdschrifttitels (met meerdere banden per titel).

waardering

De collecties nautische instrumenten, cartografie (in het bijzonder de atlassen en globes), schilderijen, scheepsmodellen en de bibliotheekcollectie van Het Scheepvaartmuseum zijn hoogtepunten van internationale betekenis. Van nationaal belang zijn de deelcollecties kunstnijverheid, technische tekeningen en fotografie.

juridische status

De primaire collectie-eigenaar is de Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum (VNHSM). In 1975 heeft de VNHSM de gehele collectie in bruikleen gegeven aan de Staat der Nederlanden. De Staat der Nederlanden heeft vervolgens de zorg voor het beheeren en presenteren van de collectie aan het toenmalige Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam toevertrouwd. In 2018 hebben de VNHSM en Het Scheepvaartmuseum in een hernieuwde Samenwerkingsovereenkomst de afspraken en procedures vastgelegd over bijvoorbeeld aankopen en schenkingen, bruiklenen en het uitvoeren van audits in het kader van collectiebeheer.

rijkscollectie

Met de invoering van de Erfgoedwet in 2016 heeft de Minister van OCW Het Scheepvaartmuseum, als verzelfstandigd rijksmuseum, belast met de zorg voor dat deel van de rijkscollectie dat bestaat uit de collectie van de VNHSM én het deel van de collectie dat in direct eigendom is van de Staat der Nederlanden. Met de Erfgoedwet is de zorg voor de collectie van de VNHSM, als onderdeel van de rijkscollectie, wettelijk geregeld.

andere collectievormers

Het grootste deel van de collectie van Het Scheepvaartmuseum is gevormd door en eigendom van de VNHSM. Daarnaast beheert het museum ook maritieme objecten uit de rijkscollectie die eigendom zijn van de Staat der Nederlanden. Verder hebben het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst en de Stichting Kunstbezit Koninklijke Nedlloyd (een deel van) hun collecties in langdurig beheer ondergebracht bij Het Scheepvaartmuseum. De Stichting Kunstbezit Koninklijke Nedlloyd heeft een deel van zijn collectie ondergebracht bij Het Scheepvaartmuseum en een ander deel bij het Maritiem Museum Rotterdam. De verdeling van de collectie is tot stand gekomen op basis van de herkomst van de oorspronkelijke Amsterdamse en Rotterdamse rederijen die uiteindelijk onderdeel uit maakten van Koninklijke Nedlloyd. Het Amsterdamse deel omvat 748 objecten. Het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst heeft 497 objecten in beheer ondergebracht bij Het Scheepvaartmuseum.

ambities

Het Scheepvaartmuseum positioneert zich als een toegankelijk internationaal kennis- en expertisecentrum op het gebied van de Nederlandse maritieme geschiedenis. Het museum zorgt voor ontsluiting van de collectie en verspreiding van kennis daarover door:

- het beheren van de (rijks)collectie en van alle aan het museum toe-
vertrouwde objecten en
verzamelingen;
- het toegankelijk maken van deze collectie door tentoonstellingen, publicaties en lezingen;
- het verrichten van eigen wetenschappelijk onderzoek en het faciliteren van het onderzoek van derden naar en op basis van de collectie;
- het opbouwen en delen van kennis en informatie over de collectie, zowel fysiek als digitaal.

Voor de beleidsperiode 2021-2024 zijn daarbij vier ambities geformuleerd waarvan prioriteit wordt gegeven:

- 1. De collectie in samenhang**
Focus op het Atlantisch gebied
Gedeeld maritiem verleden
Verbreding en verdieping
- 2. De collectie toegankelijk**
Digitale toegankelijkheid tot kennis en informatie
De bibliotheek als fysiek kenniscentrum
- 3. De collectie op orde**
Collectieregistratie en informatiebeheer
Conservering, restauratie en collectie-veiligheid
- 4. De collectie onderzocht**
Fellowshipsprogramma en onderzoek

Bovenstaande ambities worden hierna in meer detail beschreven. In dit Collectieplan worden niet de reguliere werkzaamheden beschreven die met de dagelijkse zorg voor de museumcollectie wel veel van de tijd en middelen van de afdeling Collecties vergen. Het gaat hierbij vooral om het collectiebeheer, het beantwoorden van inhoudelijke vragen en het voorbereiden van nieuwe museale verwervingen. Deze reguliere werkzaamheden en processen worden vanaf 2021 beschreven en vastgelegd in een nieuw Handboek Collecties.

> ambitie 1: de collectie in samenhang

Het is de missie van Het Scheepvaartmuseum om te laten zien hoe sterk de maritieme wereld en de samenleving met elkaar verbonden zijn en welke impact deze verbondenheid heeft op het dagelijks leven van zoveel individuen. Deze missie komt mede tot uiting in het narratief of kernverhaal dat door middel van vaste en tijdelijke presentaties, publicaties en voordrachten met het publiek wordt gedeeld. Het is de publieke boodschap die het museum wil uitdragen en deze loopt als een rode draad door alle presentaties heen.

In 2019 werd een nieuwe stap gezet met de opening van twee nieuwe vaste presentaties: *Republiek aan Zee* en *Cartografie en Curiosa*. Het narratief van deze presentaties speelt in op de verrassende, onverwachte en fascinerende wijze waarop scheepvaart en samenleving met elkaar zijn verweven. Er is meer aandacht voor reflectie op en herinterpretatie van de maritieme geschiedenis gebaseerd op actueel wetenschappelijk onderzoek en meer ruimte voor het beeld dat anderen kunnen hebben van het Nederlandse handelen. Dit stelt het museum in staat een historische context te bieden, overzicht te scheppen of nuancering aan te brengen, ook wanneer dit mogelijk in een minder positief beeld van het maritieme verleden resulteert. Daarbij wil het museum niet alleen vertellen, maar bijdragen aan discussie en beschouwing. In de komende beleidsperiode gaat het museum verder op de ingeslagen koers door het nieuwe kernverhaal ook in andere vaste en tijdelijke presentaties te verwerken. Op het eerste gezicht uiteenlopende onderwerpen die al in het museum aan bod komen, bijvoorbeeld historische walvisvangst, het slavernij-

verleden of de geschiedenis van de koopvaardij en passagiersvaart, worden meer gepresenteerd binnen de bredere context van het Nederlands maritieme handelen in het Atlantisch gebied. Een uitgestrekt gebied dat in belangrijke mate de identiteit als zeevarend land heeft gevormd.

Het museum richt overigens niet alleen de blik in westelijke richting. Om te komen tot een meer samenhangend museaal verhaal wordt ook extra aandacht besteed aan bijvoorbeeld maritieme archeologie en technologische ontwikkelingen in de negentiende eeuw. Om dit alles succesvol te kunnen doen, blijft het museum samenwerken met wetenschappers en met collega's van musea in binnen- en buitenland. Naast aandacht voor objecten die als een sleutelstuk of een 'conversation piece' kunnen dienen, gaat het museum actiever mondelinge geschiedenis verzamelen en presenteren. Op deze manier wil het museum meer inzichtelijk maken op welke meest uiteenlopende manieren het leven van zoveel verschillende individuen is verbonden met de maritieme wereld.

focus op het Atlantisch gebied

De Atlantische Oceaan heeft Nederland gevormd als zeevarend land. De Atlantische Oceaan verbindt Nederland met de rest van de wereld. Van Spitsbergen tot Kaap Hoorn, van de Hudson-rivier tot de rede van Kaapstad, Nederlandse zeevaarders lieten hun sporen achter, in zowel materiële als immateriële zin. Op en rondom de Atlantische Oceaan wordt door hen eeuwenlang handel gedreven, gevist en gejaagd, naar grondstoffen gezocht, conflicten uitgevochten en wetenschap bedreven. Deze betrokkenheid is zeker geen geschiedenis. In een meer recent verleden staken duizenden

Nederlandse migranten per schip de Atlantische Oceaan over in de hoop in de Verenigde Staten en Canada een nieuw en beter bestaan op te bouwen en tijdens de Koude Oorlog opereerde de Koninklijke Marine tot ver buiten de territoriale wateren als Nederlandse bijdrage aan de NAVO. De sociale, politieke en economische gevolgen van deze en talloze andere activiteiten in het Atlantisch gebied werken vaak door tot in het heden, bijvoorbeeld in het maatschappelijk debat over het slavernijverleden, over de gevolgen van globalisering en klimaatverandering of over de historische banden van Nederland met vele landen in Afrika en Amerika, en met Suriname en het Caraïbisch gebied in het bijzonder.

In de maritieme geschiedschrijving is de afgelopen jaren een duidelijke verandering waarneembaar waarbij meer aandacht is gekomen voor deze eeuwenlange betrokkenheid van Nederland in het Atlantisch gebied, vaak samengevat onder de noemer 'The Dutch in the Atlantic World'¹, deels in reactie op een eerdere nadruk op de historische betrekkingen met Azië. Het bestuderen en presenteren van Nederlandse activiteiten in het Atlantisch gebied – en in relatie tot andere Europese, Amerikaanse en Afrikaanse landen – stelt het museum in staat om uiteenlopende onderwerpen binnen een overkoepelende context aan te bieden en om het actueel maatschappelijk debat te faciliteren door het programmeren van publieksactiviteiten.

toelichting

De komende vier jaren zullen de

¹ V. Enthoven en H. den Heijer, 'Nederland en de Atlantische wereld, 1600-1800. Een historiografisch overzicht', Tijdschrift voor Zeegeschiedenis 24:2 (2005) 147-166; D.L. Noorlander, 'The Dutch Atlantic world, 1585-1815. Recent themes and developments in the field', History Compass (2020) 1-15, <https://doi.org/10.1111/hic3.12625>.

activiteiten binnen dit thema zich vooral concentreren op het ontwikkelen van een nieuwe vaste presentatie die in 2023-2024 in het museum zal openen. Ten behoeve hiervan wordt uitvoerig onderzoek gedaan naar de eigen collectie en naar objecten die in bruikleen als nieuwe sleutelstukken en 'conversation pieces' kunnen dienen om het verhaal te ondersteunen. Daarbij wordt samenwerking gezocht met experts, wetenschappers en organisaties in binnen- en buitenland. Deze samenwerking richt zich niet alleen op presentatie en onderzoek, maar ook op extra aandacht aan dit thema door middel van publieksprogrammering.

concrete acties

- het realiseren van een vaste opstelling over het Atlantisch gebied in 2023-2024;
- het uitvoeren van onderzoek door conservatoren en fellows ter voorbereiding van deze nieuwe presentatie;
- in samenwerking met wetenschappers, experts en organisaties organiseren van symposia, lezingen en debat.

gedeeld maritiem verleden

Om de verbondenheid van individuen met de maritieme wereld zichtbaarder te maken gaat het museum zich ook meer richten op het gedeeld maritiem verleden, in Nederland en daar buiten. Enerzijds doet het museum dit door in samenwerking met erfgoedorganisaties en musea in binnen- en buitenland erfgoed uit de koloniale periode vanuit nieuwe perspectieven te presenteren en te interpreteren. Een concreet voorbeeld hiervan is de fototentoonstelling *I Love Banda* van Isabelle Boon die in 2021 in het museum zal openen.

Ook de samenwerking met het National Maritime Museum in Greenwich (UK)

richt zich hoofdzakelijk op de gedeelde of gemeenschappelijke geschiedenis, zoals die van de zeeschilders vader en zoon Willem van de Velde.

Anderzijds doet het museum dit ook door te belichten op welke uiteenlopende manieren de maritieme wereld in het leven van mensen een rol speelt of heeft gespeeld. Het museum kiest bewust voor het menselijk perspectief, zoals dit eerder is gedaan met het presenteren van de persoonlijke en aangrijpende verhalen van verschillende repatrianten die aan boord van het schip *Oranje* na de Tweede Wereldoorlog van Nederlands-Indië naar Nederland reisden. Dat kan door interviews met mensen die in de haven of scheepsbouw hebben gewerkt, een levenslange fascinatie voor het water hebben als watersporter of kunstenaar, of die zich hebben ingezet voor het behoud van het varende erfgoed in Nederland.

toelichting

De komende vier jaren gaat het museum actief verkennen op welke wijze het gedeeld maritiem verleden meer kan worden belicht. Bijvoorbeeld via de nieuwe presentatieruimte zal het museum door middel van kleine exposities met deze thematiek meer publieke bekendheid geven. Verder gaat het museum verhalen als vorm van immaterieel erfgoed actiever verzamelen en net als fysieke objecten opnemen in de collectie. Hierbij wordt vooral gedacht aan persoonlijke verhalen die betrekking hebben op reizen, migratie en koloniaal verleden, maar ook over verdwijnende beroepen in de haven en de binnenvaart en verhalen van vrijwilligers van het eerste uur die zich hebben ingezet voor het behoud van het varende erfgoed in Nederland.

concrete acties

- in samenwerking met musea en erfgoedorganisaties organiseren van symposia, lezingen en debat en het maken van tijdelijke tentoonstellingen;
- het opstellen van een beleidskader voor het opnemen van mondelinge geschiedenis in de collectie.

verbreding en verdieping

Het museum zal in de beleidsperiode ook extra aandacht besteden aan enkele kleinere aandachtsgebieden waarmee de collectie in grotere samenhang wordt gepresenteerd en die de vervlochtenheid van de maritieme wereld en maatschappij in beeld brengen. Het gaat in het bijzonder om de maritieme archeologie, de collectie historische vaartuigen en de technische ontwikkeling van zeilvaart naar stoomvaart in de negentiende eeuw.

toelichting

De komende vier jaren onderzoekt het museum in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), maritieme musea en andere organisaties op het gebied van maritieme archeologie op welke wijze archeologie een meer prominente plek in de vaste presentatie van het museum kan krijgen. Gedacht wordt aan een tijdelijke tentoonstelling of een semipermanente opstelling, het organiseren van een congres en het uitbrengen van een publicatie. Hierbij speelt ook de hernieuwde presentatie aan boord van de replica van de achttiende-eeuwse Oost-Indiëvaarder *Amsterdam* een belangrijke rol.

Het museum beheert een collectie van tachtig historische vaartuigen, waaronder de *Koningssloep* en het nog varende stoomschip *Christiaan Brunings*. Het museum zoekt voor zowel de instandhouding van deze bijzondere collectie als de presentatie ervan de samenwerking

op met de Federatie Varend Erfgoed Nederland (FVEN), het Maritiem Museum Rotterdam en het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen.

De negentiende eeuw wordt in historisch opzicht beschouwd als een tweede bloei-periode van de Nederlandse scheepvaart. In de collectie van het museum zijn hiervan veel voorbeelden te vinden, maar in de vaste presentatie is dit een relatief onderbelicht onderwerp. De komende vier jaren gaat het museum verkennen op welke wijze de scheepvaart in de negentiende eeuw en de overgang van zeilvaart naar stoomvaart in deze periode in het museum kan worden gepresenteerd. Daartoe wordt vanuit het fellowshipsprogramma extra onderzoek gedaan naar de gevolgen van deze technologische transitie voor de scheepvaart en wordt een plan opgesteld om de collectie op dit punt door verwervingen met nieuwe sleutelstukken te versterken dankzij een bijdrage uit het Balfoort-Roggeveen Fonds.

concrete acties

- in samenwerking met de RCE, maritieme musea en andere organisaties een plan van aanpak opstellen op welke wijze scheepsarcheologie op meer permanente wijze in het museum kan worden gepresenteerd;
- in samenwerking met de FVEN, het Maritiem Museum Rotterdam en Zuiderzeemuseum een plan van aanpak opstellen op welke wijze de collectie historische vaartuigen meer onder de publieke aandacht kan worden gebracht;
- het voorbereiden van een nieuwe vaste presentatie over scheepvaart in de negentiende eeuw, met speciale aandacht voor de overgang van de zeilvaart naar de stoomvaart.

> ambitie 2: de collectie toegankelijk

De tijdelijke sluitingen van het museumgebouw in het voorjaar en in november van 2020 als gevolg van de wereldwijde maatregelen om de verspreiding van het coronacrisis tegen te gaan heeft het belang van digitalisering en van digitale presentatievormen extra bevestigd.

Terwijl bezoekers drie maanden het museum niet fysiek konden bezoeken, was de digitale weg de enige mogelijkheid om toegang te krijgen tot de collectie. In de komende beleidsperiode zet het museum door op digitale beschikbaarheid van informatie over de collectie in beeld en woord. Daarnaast werkt het museum ook aan de fysieke toegankelijkheid van de collectie door de rol van de bibliotheek als vraagbaak en kenniscentrum te versterken.

digitale toegankelijkheid

Het museum zet al jaren breed in op digitalisering van de collectie ten einde de collectie op deze wijze ook online toegankelijk te maken als een bron voor onderzoek, inspiratie en verdieping. Deze koers wordt in de komende vier jaren aangehouden en geïntensiveerd. Inmiddels is van 48% van de collectie een digitale foto beschikbaar en deze worden gedeeld met het publiek via de website [Maritiem Digitaal](#) en vanaf december 2020 ook via de website van het museum ([collectie.hetscheepvaartmuseum.nl](#)). Hier wordt een actueel overzicht gegeven van alle objecten in de collectie met een beschrijving, indien beschikbaar een afbeelding en relevante informatie. Het museum werkt voor de uitvoering van het digitaliseringsbeleid nauw samen met maritieme musea en organisaties in binnen- en buitenland. Samen met het Maritiem Museum Rotterdam onderhoudt

Het Scheepvaartmuseum de website [Maritiem Digitaal](#). Beide musea hebben samen met het Zuiderzeemuseum en Huygens ING binnen het project [Netwerk Maritieme Bronnen](#) het initiatief genomen om te onderzoeken op welke wijze informatie over maritieme objecten en bronnen in collecties van musea, archieven en onderzoeksinstituten door middel van *linked open data*² kan worden ontsloten en aan elkaar kan worden gekoppeld. Het museum zet in op de presentatie van de collectie, zowel objecten als deelverzamelingen, op meerdere thematische websites en digitale platforms, variërend van de website [Collectie Nederland](#) tot het [Netwerk Oorlogsbronnen](#). Samen met het Maritiem Museum en de Stichting Kunstbezit Koninklijke Nedlloyd onderzoekt het museum om de collectie van deze stichting, waarvan beide musea een deel in bruikleen beheren, als een geheel digitaal te presenteren.

toelichting

De komende vier jaren gaat het museum door met het digitaal maken en beschikbaar stellen van afbeeldingen, beschrijven en bronnenmateriaal, in het bijzonder de unieke collectie handschriften en technische tekeningen. Onderzocht wordt op welke wijze de vindbaarheid van de bibliotheekcollectie online kan worden vergroot. Het museum zoekt actief de samenwerking op met andere musea en organisaties bij het onderhouden van bestaande digitale platforms zoals Maritiem Digitaal en [Maritiem Portal](#) en bij het ontwikkelen daarvan in het kader van het project Netwerk Maritieme Bronnen. Verder richt het museum zich op een grotere zichtbaarheid van de collectie, zowel objecten als verzamelingen, op websites zoals Collectie Nederland en het Netwerk Oorlogsbronnen. Tot slot zal het museum

de mogelijkheden blijven verkennen voor nieuwe vormen van digitale presentaties waardoor meer diverse en actuele onderwerpen onder de publieke aandacht kunnen worden gebracht buiten het fysieke museum.

concrete acties

- het ontwikkelen van de digitale presentatie op de museumwebsite;
- het vernieuwen van het informatieplan;
- het digitaliseren van de deelcollecties technische tekeningen en de collectie handschriften;
- het digitaal beschikbaar stellen van collectie binnen het Netwerk Oorlogsbronnen;
- in samenwerking met het Maritiem Museum Rotterdam en de Stichting Kunstbezit Koninklijke Nedlloyd opstellen van een plan van aanpak voor en realiseren van een digitale presentatie van de collectie Nedlloyd;
- in samenwerking met het Maritiem Museum Rotterdam, het Zuiderzeemuseum en Huygens ING opstellen van een plan van aanpak voor en realiseren van een nieuw Netwerk Maritieme Bronnen en een doorstart van Maritiem Digitaal.

De bibliotheek als fysiek kenniscentrum

De bibliotheek van Het Scheepvaartmuseum heeft één van de belangrijkste en grootste maritiem-historische collecties ter wereld. Daarnaast fungeert de bibliotheek voor in- en externe gebruikers als kenniscentrum en inhoudelijke vraagbaak. De bibliotheek staat mede door de ruime openingstijden bekend als zeer laagdrempelig en wordt bezocht door o.a. scholieren, genealogen, kunstenaars, schrijvers en wetenschappelijk onderzoekers, maar ook veel museumbezoekers stappen de biblio-

² <https://www.den.nl/aan-de-slag/uitvoeren/hoe-maak-je-het-beschikbaar/linked-open-data>

theek binnen. Alle bezoekers kunnen op werkdagen de bibliotheek bezoeken en daar vragen stellen of boeken en tijdschriften uit de collectie na 1850 inzien. De bibliotheek werd in 2019 door meer dan 3700 geïnteresseerden bezocht. Daarnaast werden in 2019 meer dan 2000 inhoudelijke vragen en verzoeken beantwoord, aan de balie, per telefoon of e-mail. Sinds maart 2020 kunnen minder mensen de bibliotheek fysiek bezoeken en stijgt het aantal vragen per e-mail aanzienlijk. Daarmee vervult de bibliotheek een belangrijke wegwijsfunctie voor iedereen met een vraag over scheepvaart en maritieme geschiedenis.

De bibliotheekcollectie van Het Scheepvaartmuseum is gericht op het verzamelen en ter beschikking stellen van publicaties, handschriften en documenten ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek, informatievragen van het algemeen publiek en ter ondersteuning van de museumtaken. In de bibliotheek worden boeken, atlassen, tijdschriften, handschriften en documenten over vooral de Nederlandse maritieme geschiedenis verzameld, beheerd en beschikbaar gesteld voor raadpleging. Voor de museale bibliotheekcollectie ligt de nadruk vooral op de Nederlandse maritieme geschiedenis, bij het niet-museale deel van de bibliotheekcollectie wordt een representatieve collectie opgebouwd waarbij ook een goed overzicht wordt geboden van maritieme historische ontwikkelingen buiten Nederland.

De bibliotheek streeft naar afstemming met andere bibliotheken om overlap en lacunes te voorkomen, in het bijzonder met de bibliotheek van het Maritiem Museum Rotterdam, en met de universiteitsbibliotheken en bibliotheken in de directe omgeving van Amsterdam, zoals de OBA. Bij de zwaarte van de verza-

melgebieden wordt rekening gehouden met collecties van gespecialiseerde bibliotheken in andere instellingen en musea in Nederland. Als andere instellingen bijvoorbeeld hun verzamelgebied wijzigen of collecties afstoten dan zal Het Scheepvaartmuseum moeten besluiten of het (een deel van) deze taken zal overnemen.

De bibliotheek steunt voor een goed functioneren op de inzet van betrokken vrijwilligers die door trainingen werken aan hun kennisopbouw en informatiedienstverlening.

toelichting

De komende vier jaren zal de bibliotheek zich vooral richten op het vergroten van de online vindbaarheid van de bibliotheekcollectie. Daarnaast worden opgelopen registratie-achterstanden weggerukt, oude signatures en beschrijvingen opgeschoond en inventarissen en inleidingen gemaakt om vooral de bedrijfsarchieven in de collectie beter te kunnen ontsluiten. Anderzijds wordt vooral de rol en positie van de museumbibliotheek als fysiek informatiepunt van het museum versterkt en uitgewerkt.

concrete acties

- het vergroten van de digitale vindbaarheid van de bibliotheekcollectie;
- het wegwerken van registratie-achterstanden;
- het samenstellen van zoekhandleidingen die aansluiten bij veelgevraagde onderwerpen;
- het organiseren van trainingen voor bibliotheekvrijwilligers met het oog op kennisopbouw en informatiedienstverlening.

> ambitie 3: de collectie op orde

Om bovengenoemde ambities om de collectie meer toegankelijk en in samenhang te presenteren succesvol te kunnen realiseren is het van belang dat Het Scheepvaartmuseum verder gaat met het op orde brengen van de collectieregistratie. In de afgelopen jaren is de basisadministratie geheel op orde gebracht, waardoor de komende jaren de aandacht wordt verlegd naar het wegwerken van gesignaleerde achterstanden bij bepaalde deelcollecties en in de bibliotheek, bijvoorbeeld door het aanvullen van objectbeschrijvingen, het vastleggen van auteursrechten en het uitvoeren van aanvullend herkomstonderzoek. Daarnaast staan objectfotografie, registratie en conservering vooral in het teken van nieuwe presentaties, zowel fysiek als digitaal, en geeft het een grote impuls aan de digitale zichtbaarheid van de collectie.

collectieregistratie en informatiebeheer

Voor de registratie van alle objecten maakt Het Scheepvaartmuseum sinds 2020 gebruik van het digitale collectie-managementsysteem Axiell Collections, de opvolger van Adlib. Dit systeem bevat de beschrijvingen van alle objecten in het beheer van het museum. Het museum hecht grote waarde aan een zo volledig en correct mogelijke documentatie van alle objecten die aan de zorg van het museum zijn toevertrouwd. Na een inhaalslag in de afgelopen jaren voldoet het museum aan de door de Inspectie Overheidsinformatie & Erfgoed gestelde eisen op het vlak van de basisregistratie, het gaat dan om gegevens zoals vervaardiger, datering, afmetingen, herkomstgegevens en juridische status. Het museum ziet er bij nieuwe aanwinsten op toe dat

deze gegevens voorafgaand aan de feitelijke verwerving worden uitgezocht en vervolgens worden ingevoerd.

Om informatie over de collectie met het publiek te kunnen delen zal meer digitaal beeldmateriaal worden geproduceerd en online beschikbaar worden gesteld. Het is van essentieel belang dat auteursrechten die op objecten kunnen rusten met rechthebbenden goed zijn geregeld. Ter ondersteuning van deze digitale presentatie van de collectie is Het Scheepvaartmuseum in 2020 het project Digitale Infrastructuur gestart. Dit project behelst de oplevering van een nieuwe beeldbank, de invoering van Axiell Collections en de oplevering van een eigen collectiewebsite.

Naast het vastleggen van zowel informatie als procedures is ook de administratieve weerslag en de onafhankelijke controle op de naleving ervan van groot belang. Deze toetsing vindt tweejaarlijks plaats door de Inspectie Overheidsinformatie & Erfgoed: Het Scheepvaartmuseum vult de zogeheten Monitor in en periodiek vindt er steekproefsgewijs een toetsing op locatie plaats. Daarnaast voert de Auditcommissie Collectiebeheer van de VNHSM jaarlijks een eigen audit uit. Naast een steekproef worden ook de gehanteerde procedures voor registratie en beheer getoetst.

toelichting

De komende vier jaren wordt de basisregistratie aangevuld en uitgebreid met het oog op publicatie van deze informatie op de eigen collectiewebsite van het museum en via digitale platforms als Maritiem Digitaal en de website Collectie Nederland. De deelcollecties nautische instrumenten, cartografie, scheepsmodellen en schilderijen krijgen hierbij voorrang. Het museum besteedt extra aandacht aan het uitzoeken en

regelen van auteursrechten met het oog op publicatie van digitale afbeeldingen door het vastleggen van afspraken hierover in contracten met rechthebbenden. Met het uitvoeren van de volledige implementatie van het collectieregistratiesysteem Axiell Collections worden ook werkprocessen, de interne administratie en de documentatie van de collectie gestroomlijnd conform SPECTRUM³, de internationale standaard voor collectiebeheer in het museale werkveld. Naast de ingebruikname van het nieuwe beeldbank-systeem en het gecontroleerd hier naartoe overbrengen van het bestaande beeldmateriaal in een hoge resolutie, zullen met inzet van extra fondsen ca. 30.000 afbeeldingen worden nabewerkt om deze eveneens geschikt te maken voor digitale publicatie.

concrete acties

- het verbeteren en aanvullen van objectbeschrijvingen;
- het documenteren van procedures en processen volgens de SPECTRUM-standaard;
- het regelen van auteursrechten met rechthebbenden;
- het nabewerken van ca. 30.000 afbeeldingen van objecten en digitalisering van de collecties technische tekeningen en handschriften (zie ook ambitie 2) voor online publicatie.

conservering, restauratie en collectie-veiligheid

Met depotruimtes in Amsterdam (het Behouden Huis) en Hoogwoud als solide basis en aanvullende aanpassingen in 2019 aan het klimaatbeheerssysteem in het 's Lands Zeemagazijn zijn de bewaar- en presentatieomstandigheden van de collectie op een hoogwaardig en stabiel niveau gebracht. Aanvullende monitoring

ter voorkoming van vraat en schimmel wordt op beide depotlocaties uitgevoerd door Helicon Conservation Support, de afdeling Collectiebeheer draagt zorg voor de monitoring van de temperatuur en de relatieve luchtvochtigheid.

Waar deze passieve conservering zich vooral richt op het creëren en in stand houden van de meest ideale bewaaromstandigheden voor de collectie, worden bij actieve conservering conserverende handelingen aan het object zelf uitgevoerd; hierbij valt te denken aan het schoonmaken van een object of het stabiliseren om verder verval te voorkomen. Het is belangrijk om op dit vlak op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen en daarmee voorbereid te zijn op de conservering van de toekomst. Een voorbeeld hiervan is het toenemend gebruik van kunststoffen die in toenemende mate ook zijn terug te vinden in museale collecties. In de collectie van Het Scheepvaartmuseum is dit vooral het geval bij scheepsmodellen. Voor de conservering van deze materialen bestaan vaak nog weinig tot geen oplossingen. Door de grote diversiteit aan object- en materiaalsoorten in de collectie en bij de aanwinsten, zijn er uiteenlopende wensen en behoeftes op het vlak van restauratie. Hiervoor maakt Het Scheepvaartmuseum gebruik van de kennis en expertise van zelfstandige restauratoren, die op projectbasis worden ingehuurd voor het uitvoeren van specifieke conserveringshandelingen. Dit biedt kansen voor projectmatiger werken en het geven van gerichte aandacht aan zeer uiteenlopende onderdelen van de collectie.

In het werk achter de schermen en in de tentoonstellingen die toegankelijk zijn voor publiek kunnen objecten worden blootgesteld aan uiteenlopende risico's.

³ <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/spectrum/documenten/publicaties/2008/01/01/spectrum-n-1.0>

Hierbij kan worden gedacht aan omgevingsfactoren zoals luchtvochtigheid en licht, maar ook aan diefstal en vandalisme. Om de kans op schade aan en verlies van collectie vooraf zoveel mogelijk te beperken, maakt Het Scheepvaartmuseum gedegen inventarisaties van deze risico's en stelt prioriteiten op het vlak van veiligheidszorg en preventie. Door periodieke evaluatie en monitoring blijven de voorzorgsmaatregelen actueel. Collectiehulpverlening (CHV) is de eerste hulp aan de collectie in het geval van een incident en is erop gericht de schade te beperken en objecten in veiligheid te brengen. De CHV-organisatie bestaat uit een getraind team van medewerkers dat snel ter plekke kan zijn bij een incident. Het CHV-plan is de afgelopen periode geactualiseerd, het belang van CHV moet nu opnieuw binnen de organisatie ingebed en onder de aandacht worden gebracht.

toelichting

De komende vier jaren richt het museum zich op een verdere implementatie van de upgrade van het klimaat-monitoringsysteem voor het Zeemagazijn en het Behouden Huis. Voor de installatie van een soortgelijk systeem in het depot in Hoogwoud zal een voorstel met kostenraming worden opgesteld. Voor de klimaatomstandigheden in de tentoonstellingsruimtes zal samen met externe partijen onderzoek worden gedaan naar het klimatiseren van vitrines versus het klimatiseren van ruimtes en het formuleren van een classificatie van verschillende types tentoonstellingsruimtes. De bewaaromstandigheden zijn vooral in het Behouden Huis zeer goed, in het Zeemagazijn liggen nog kansen voor verbetering; op beide locaties is nog een slag te maken op het vlak van duurzaamheid. Op het gebied van actieve conservering en restauratie wordt nadrukkelijk samen-

werking gezocht met (maritieme) collega-instellingen om kennis en ervaringen uit te wisselen op het gebied van onderzoek, kennisdeling en het ontwikkelen van 'best practices'. Verder wordt een meerjarige restauratieplanning opgesteld met een inventarisatie van de wensen en prioriteiten. Op basis hiervan wordt ook de sinds medio 2020 vacante functie van de vaste restaurator scheepsmodellen nader ingevuld. Naar aanleiding van het in 2020 verschenen rapport *Veiligheidszorg Rijkscollectie geborgd?*⁴ van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed wordt de risico-inventarisatie met betrekking tot de collectie in de tentoonstellingsruimtes geactualiseerd. Dit geldt ook voor het Programma van Eisen '*veiligheidsaspecten bij het gebruik van collectie in tentoonstellingen*'. CHV-plannen worden opgesteld, in de praktijk getest en een periodiek terugkerende 'opfriscursus' CHV voor de betrokken medewerkers wordt georganiseerd.

concrete acties

- het upgraden van het klimaat-monitoringsysteem op beide depotlocaties;
- het in kaart brengen van wensen ten aanzien van de klimaatomstandigheden in de presentatieruimtes;
- het delen van kennis en ervaringen met collega-instellingen op het gebied van conservering en restauratie;
- het actualiseren van de risico-inventarisaties;
- het testen van CHV-plannen in de praktijk;
- het organiseren van een opfriscursus CHV.

⁴ <https://www.inspectie-oe.nl/publicaties/rapport/2020/02/26/rapport-veiligheidszorg-rijkscollectie-geborgd>

> ambitie 4: de collectie onderzocht

Het succesvolle fellowshipsprogramma van het museum kan dankzij een financiële bijdrage van de Samenwerkende Maritieme Fondsen en de VNHSM ook de komende vijf jaren worden voortgezet en worden uitgebreid. Ook verkent het museum de mogelijkheden om een of meer onderzoeksplaatsen met een langere looptijd te creëren en zoekt het met musea en universiteiten in binnen- en buitenland samenwerking op om onderzoek en conservering van maritieme collecties uit te breiden. Daarnaast doen de conservatoren onderzoek naar de collectie, ten behoeve van nieuwe tentoonstellingen of verwerkingen, en presenteren de uitkomsten vervolgens in artikelen, boeken en lezingen.

Het fellowshipsprogramma van Het Scheepvaartmuseum bestaat sinds 2007 en kent twee jaarlijkse onderzoeksbeurzen: het Prof. J.C.M. Warnsinck Fellowship en het Dr. Ernst Crone Fellowship. Beide fellowships stellen onderzoekers in staat om onderzoek te doen waarin objecten en materiële cultuur centraal staan en de collectie van het museum als uitgangspunt dient. Daarnaast dragen beide fellowships bij aan de ontwikkeling van academisch talent tot professioneel wetenschappelijk onderzoeker. Het Prof. J.C.M. Warnsinck Fellowship richt zich daarbij op recent afgestudeerde academici (master of een vergelijkbare graad) en duurt maximaal zes maanden; het Dr. Ernst Crone Fellowship richt zich nadrukkelijk op ervaren academici (promovendi en post-doc onderzoekers) en duurt maximaal een jaar.

De continuering van de financiële steun

van de Samenwerkende Maritieme Fondsen en de VNHSM betekent dat het Warnsinck Fellowship structureel van twee naar vier onderzoeksplaatsen kan worden uitgebreid. Het Crone Fellowship zal eens per twee jaar rouleren met een nieuw Van de Velde Fellowship (voor materiaal-technisch onderzoek). De Fellowshipsmiddag blijft, maar zal breder worden geadverteerd, ook buiten de traditionele doelgroep van VNHSM-leden. De wetenschappelijke output wordt beter geborgd dankzij meer artikelen en presentaties die al tijdens het fellowship worden gegeven en geschreven. Ook worden de fellows intensiever begeleid door het team van conservatoren en, afhankelijk van het onderzoeksthema, een of meer externe onderzoekers. De rol en betekenis van het fellowshipsprogramma binnen de nationale infrastructuur maritiem onderzoek en de zgn. onderzoekspiramide die in 2017 werd opgesteld, wordt de komende jaren met betrokken partners geëvalueerd en waar nodig aangescherpt. Daarbij wordt meer aandacht besteed aan de internationale dimensie van het fellowshipsprogramma, bijvoorbeeld door samenwerking met het National Maritime Museum in Greenwich (UK).

Dankzij een bijdrage van het Meyjes fonds is in 2019 de functie van wetenschappelijk onderzoeker voor een periode van vijf jaar (huidige financiering tot en met 2024) mogelijk gemaakt. Deze onderzoeker heeft als specialisatie de houten scheepsbouw in Amsterdam van de zeventiende tot de negentiende eeuw. Deze functie zal als sjabloon dienen voor andere soortgelijke onderzoeksplaatsen die zich richten op speciale aandachtsgebieden en hiermee het werk van de conservatoren aanvullen en versterken. Meest concreet wordt in de komende beleidsperiode onderzocht om een soort-

gelijke onderzoeksplaats in te stellen voor een wetenschappelijk onderzoeker met een specialisatie in Atlantische geschiedenis. De financiering daarvan zal via externe fondsen worden bekostigd.

De samenwerking met het Maritiem Museum Rotterdam en de Universiteit Leiden maakt onderdeel uit van de nationale infrastructuur maritiem onderzoek. De uitbreiding van het fellowshipsprogramma biedt mogelijkheden voor bredere samenwerking en op een meer structurele basis. Met het National Maritime Museum in Greenwich (UK) wordt momenteel een meer intensieve samenwerking verkend, vooral op het gebied van de collectie (in het bijzonder zeeschilderkunst van vader en zoon Willem van de Velde) en conservering (in het bijzonder scheepsmodellen en wandtapijten).

toelichting

De komende vier jaren vergroot het museum het aantal onderzoeksplaatsen binnen het museum door uitbreiding van het fellowshipsprogramma en het verkennen van de mogelijkheden om een of meer wetenschappelijk onderzoekers aan te stellen. Met musea en universiteiten in binnen- en buitenland wordt meer samengewerkt op het gebied van onderzoek en conservering. Gedacht wordt aan de reactivering van de internationale cursus voor scheepsmodellenrestauratoren die voor het laatst in 2017 werd gehouden. Het museum gaat een actievere rol spelen in internationale netwerken, zoals de maritieme museumkoepel ICMM. De goed bezochte jaarlijkse Fellowships- en kennismiddag en het Museumsymposium, respectievelijk in het voorjaar en najaar, worden gecontinueerd. Dit zelfde geldt voor het jaarlijkse museumboek dat in belangrijke mate wordt geschreven en geredigeerd

door de conservatoren van het museum. Samen met andere musea en instellingen wordt onderzocht op welke wijze het initiatief van het Nederlands-Belgisch wetenschappelijk symposium Vlootschouw, waarvan de eerste editie in 2020 in Het Scheepvaartmuseum plaatsvond, kan worden voortgezet.

concrete acties

- het uitbreiden van het fellowshipsprogramma met twee extra Warnsinck onderzoeksplaatsen;
- het instellen van het nieuwe Van de Velde Fellowship;
- het uitbreiden van de internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en conservering van maritieme collecties, in het bijzonder met het National Maritime Museum (UK);
- het vervullen van een actievere rol binnen ICMM en internationale kennisnetwerken;
- het publiceren van het jaarlijkse museumboek;
- het publiceren van een publicatie over cartografie in samenwerking met uitgeverij Lannoo;
- het continueren van de jaarlijkse Fellowships- en kennismiddag en het Museumsymposium.

